כענין שנאמר [1]מראשו ועד רגליו [א]ראשו ולא ראשו בכלל [א] רגליו ולא רגליו בכלל ת"ל [2]עד יום האחד ועשרים לחודש בערב [ב]רבי אומר אינו צריך ראשון וראשון בכלל שביעי ושביעי בכלל אפי' תימא רבי שקולי משקלי קראי מכדי כתיב [3]מבן חודש ועד בן חמש שנים תו מבן חמש (ועד בן כ') למה לי הילכך אישתקלו להו אמר מר ראשו ולא ראשו בכלל רגליו ולא רגליו בכלל מנלן איבעית אימא שאני סימנים דגופו מסימנים דראשו איבעית אימא לכל מראה עיני הכהן: ר"א אומר עד שיהו יתירות על השנים חודש ויום אחד: תניא ר"א אומר נאמר כאן למעלה ונאמר להלן [ג] [4]חודש ומעלה מה להלן מבן חודש ויום אחד אף כאן (מבן) חודש ויום אחד ואימא כי התם מה התם חד יומא אף כאן חד יומא א"כ ג"ש מאי אהני [ג]ת"ר [ג] שנה האמורה בקדשים שנה האמורה בבתי ערי חומה שתי שנים שבשדה אחוזה ושש שנים שבעבד עברי וכן שבבן ושבבת[ד] כולן מעת לעת [ב]שנה האמורה בקדשים מנלן [ד]אמר רב אחא בר יעקב אמר קרא [5]כבש בן שנתו שנתו שלו ולא של מנין עולם [ג]שנה האמורה בבתי ערי חומה דכתיב [6]עד תום שנת ממכרו [ה]ממכרו שלו ולא שנה למנין עולם שתי שנים [ד]שבשדה אחוזה דכתיב [7]במספר שני תבואות ימכר לך [ה]פעמים שאדם אוכל שלש תבואות בשתי שנים [ו]שש שנים שבעבד עברי דכתיב [8]שש שנים יעבוד ובשביעית זימנין דבשביעית נמי יעבוד [ז]ושבבן ושבבת כולן מעת לעת למאי הילכתא אמר רב גידל אמר רב [ו]לערכין רב יוסף אמר לפרקין דיוצא דופן א"ל אביי לרב יוסף מי פליגיתו א"ל לא אנא אמרי חדא והוא אמר חדא הכי נמי מסתברא דאי ס"ד פליגי [ד] מ"ד לערכין לא אמר ליוצא דופן והאמר רב הילכתא [ה] בכולה פירקא מעת לעת ואלא למאן דאמר לערכין מ"ט לא אמר ליוצא דופן דומיא דהנך מה הנך דכתיבא אף הנך דכתיבא ואידך אי סלקא דעתך דכתיבא האי שבבן ושבבת

שבזכר

ואי בעית אימא לכל מראה עיני הכהן. ואינו יכול לראות בראש מפני השער וברגל בין אצבע לאצבע וא"ת הכא משמע דפרח בכולו לא שייך ברגל ובאיזהו מקומן (זבחים דף מט:) לא משמע כך [טו] דאיכא התם ר' נתן בן אבטולמוס אמר מנין לפריחה בבגדים שהיא טהורה נאמר קרחת וגבחת בבגדים ונאמר קרחת וגבחת באדם מה להלן פרחה בכולו טהור אף כאן פרחה בכולו טהור והתם מנלן דכתיב מראשו ועד רגליו מה להלן כולו הפך טהור פירוש ברגל אף כאן פי' בראשו כולו הפך טהור [טז] [משמע] דפריחה שייך שפיר ברגל דיליף ראש מרגל [יז]: [א] **ופדויו** מבן חדש ומעלה. ומפשטו אחר מקרא זה ולא מלאתיהו כ"א ופדויו מבן חדש תפדה ושמא דריש הכי מדכתיב ופדויו מבן חדש דמשמע מבן חדש ומעלה מדלא כתיב בן חדש: **שנתו** שלו ולא שנתו של עולם. הק' הרב שמואל בן הרב אלחנן נ"ל קרא תיפוק ליה מסברא דלא"ה היאך נמלא תמידין כשרין לר"ה שאם נולד קודם ר"ה מיד כשנכנס ר"ה בן ב' שנים הוא ואנו כבש בן שנה בעינן לתמידין ואם הוא נולד יום ר"ה מחוסר זמן הוא [יח] ויש מפרשים דאין אנו מתחילין מנין שנתו כי אם מיום הרצאה כדאמרינן גבי בכור לפני ה' תאכלנו שנה בשנה ואמרינן (ר"ה דף ו:) דאין אנו מונין אלא מיום הרצאה ה"נ אמרינן הכא ואינו כן דלא אמרינן דין זה כ"א לענין בל תאחר אבל לענין מניין שניו לא דהא אמרינן בפ"ב דזבחים (דף כה:) דשעות פוסלות בקדשים פי' אם שחט כבש [ביום] השלמת שנתו קודם שהגיע מעת לעת דלידתו ולא הספיק לזרוק הדם עד שעבר מעת לעת לשעת לידתו פסול ואי אזלינן ביה אחר הרצאה לא תמצא דין זה שהרי לעולם [יט] הוא בן שנתו אלא ש"מ דאזלינן אחר הלידה ממש א"כ הדרא קושיא לדוכתיה ואומר מורי ה"ר שמואל דשפיר [י](איצטרכו תרי קראי) דאי לאו הכי לא אמרינן ביה מעת לעת כדאי' לקמן בפרק בתרא [יט] (דף לא.): **במספר** שני תבואות. פעמים שאדם אוכל ג' תבואות בב' שנים. וא"ת היכי דרשינן מהאי קרא הכי ואימא ד' תבואות [כ] לפי ששני משמע שנים ותבואות משמע שנים הרי כאן ארבע וי"ל דדריש ממספר דמשמע שני תבואות [כ] וה"ל למכתב תבואה משמע שתבואה [כא] אחת יש עדיין וקשה לר"י שאפי' אנו מונין לשנות העולם נמלא ג' תבואות בב' שנים כגון שמכר לו בב' בתשרי שדה מליאה פירות שכשיגיא תשרי של שנים הבאים קצר כבר פירותיו מכ"ט באלול וי"ל דשכיח טפי שלשה תבואות בב' שנים שאנו מונין מעת לעת יותר משאנו מונין לבריאת עולם: **ובשביעית** נמי יעבוד. הקשה הרר"י בן יום טוב דהא לא שמעינן מהכא אלא מעת לעת של שנה אחרונה אבל מעת לעת של שאר שנים מנלן אימא דל' יום שלפני ר"ה חשיבי שנה והשיב לו רשב"ם דקרא ובשביעית גלי לן אשנה אחרונה והוא הדין לשאר שנים דאזלינן בהו מעת לעת דומיא דהנך דכתיבי:

לערכין

כענין שנאמר מראשו ועד רגליו. דפשיטא לן כדמפרש לקמן מראשו ולא ראשו בכלל: **ת"ל עד יום האחד ועשרים לחדש בערב.** אלמא יום ראשון בכלל כדכתיב ברישא דקרא בערב תאכלו מצות ושביעי נמי בכלל מסיפיה דקרא כדכתיב בערב: **שקולי משקלי קראי.** שקולין הן [ו] המדרשות. לפי מדרשו של רבי יש להכריען כלמטה ויש להכריען כלמעלה כדכתיב מבן חדש ועד בן חמש שנים והיה ערכך וגו' ואמרינן עד ועד בכלל הרי בן חמש כלמטה והדר כתיב ואם מבן חמש שנים ועד בן כ' וגו' ולרבי מבן חמש ובן חמש בכלל דהאמר מיום הראשון הראשון בכלל הרי שנת ה' כלמעלה הלכך אי לאו ג"ש לא קמה לן הכרעה להיכא: **מבן כ' תו ל"ל.** הכי ה"ל למיכתב ועד בן עשרים שנה והיה ערכך וגו' ועד בן ששים שנה והיה ערכך וגו': **שאני סימנין דגופו מסימנין דראשו.** דסימני נגע שבמקום שיער נידון בשיער צהוב [ז] ובנגע שבמקום בשר נידון בשיער לבן ובפסיון: **לכל מראה.** ואינו יכול לראות בראש מפני השיער וברגל בין אצבע לאצבע: **ונאמר להלן.** גבי לויים חדש ומעלה מה להלן חדש ויום אחד כדכתיב מבן חדש ומעלה דכבר נכנס בה חדש [ח] האחר אף כאן חדש ויום אחד: **מה התם חד יומא.** מה מעלה דכתיב גבי חדש לא הוי אלא חד יומא אף מעלה דהכא גבי שנים לא הוי אלא חד יומא: **ג"ש מאי אהני לי.** בלא ג"ש ידענא דחד יומא בעינן דהא ומעלה כתיב: **שנה האמורה בקדשים.** כגון (במדבר כח) כבשים בני שנה: **שתי שנים שבשדה אחוזה.** [ט] (שהוא) שהמוכר שדה אחוזה אינו רשאי לגאול עד שתהא ב' שנים ביד הלוקח דכתיב (ויקרא כה) במספר שני תבואות ימכר לך ומיעוט שנים שתים: **ושבבן ושבבת.** שנים האמורים בבן ובבת ולקמן מפ' להו: **מעת לעת.** אותו יום ואותה שעה לשנה הבאה ולא אזלינן בתר מנין עולם דכי מטי תשרי ניחשוב ליה שתא: **שני תבואות.** כיון דכתיב שני [ט] שני תבואות במשמע תבואות ל"ל אלא מלמד שכל תבואה שימצא באותן ב' שנים יאכל ואפי' ג' כגון אם מכרו לו בניסן מליאה קמה [י] ולא יגאלנה עד שתי שנים בניסן באותו יום ואם קדם וקצר הרי שאכל ג' תבואות וכשיפדנה [יא] מוכר יחשוב שנים מיום שמכרה עד היובל אם היו עשר שנים והוא מכרה בעשרה מנים נמצא שמכרה לכל שנה במנה שהרי ביובל היתה עתידה לחזור הלכך כשהוא פודה עכשיו נותן שמנה מנים לשמנה שנים הנותרים וזה אכל שלש תבואות שוות [יב] כמה מנים בשתי שנים ואילו הוה אזלינן בתר מנין עולם מתשרי הבא בשנה האחרת הוה פריק ליה ולא הוה אכיל אלא שתי תבואות: **לערכין.** דלא אזלינן בשנת חמש ועשרים וששים בתר מנין עולם: **לפרקין דיוצא דופן.** במסכת נדה (דף מה:) [יג] בן י"ב שנה נדריו נבדקין בן י"ג נדריו קיימין בת אחת עשרה נדריה נבדקין בת שתים עשרה נדריה קיימין וכן הרבה שנות בן ובת [יד] שניהו שם וקאמר הכא דכולהו מעת לעת שנולדו: **האמר רב.** התם במסכת נדה (דף מז:): **הלכתא בכולה פירקין.** דיוצא דופן מעת לעת: **מ"ט לא אמר ליוצא דופן.** הואיל וסבירא ליה נמי התם מעת לעת: אמר לך אפי' הכי הכא לא קתני להו דומיא דהנך שנה דקדשים ודעבד עברי קתני דכתיבי באורייתא והנהו שנים דיוצא דופן כולהו דרבנן:

שבזכר

עין משפט נר מצוה

יד א מיי' פ"ו מהל' טומאת צרעת הל"ו:
טו ב מיי' פ"א מהל' מעה"ק הל"ג:
טז ג מיי' פ"ב מהל' שמטה ויובל הל"א:
יז ד מיי' שם פי"א הלכה ט:
יח ה מיי' שם הל"ו:
יט ו מיי' פ"ב מהל' עבדים הל"ג:
כ ז מיי' פ"א מהל' ערכין הלכה ד:

◆

מוסף רש"י

הובא בעמוד הבא

◆

שיטה מקובצת

א] רגליו ולא רגליו בכלל הקשה הר"י אלחנן דהכא משמע דפרח בכולו טהור חוץ מרגליו וקשה מהא דאמרי' בזבחים דף מ"ט ע"ב ואיתקש ראשו לרגלו מה להלן כולו הפך לבן פרח בכולו טהור אף ראשו פרחה בכולו טהור והא לא אשכחן פריחת נגע (בכולו) [ברגליו] דטהור וי"ל דכי היכי דחלוקים רגליו מכל הגוף שאם פרחה בכל הגוף בלא רגליו דטהור ה"נ אם פרחה בכל רגליו בלא שאר הגוף טהור. וי"ל דהא שנויא ליתא דכל נגע עור בשר אינן נטהרין בפריחה עד שתפרח בכל מקום הראוי ליטמא בנגעי עור הבשר ובפרק י' דנגעים קתני אלו מקומות באדם וכו' ואין מעכבין את ההופך כולו לבן וכו' וחשיב התם וכף הרגל וגם אינו מטמא בבהרת. ופי' ר"ש משום דחשיב בבית הסתרים לפי שאדם דורך עליו והוא מכוסה תמיד והאי דקאמר הכא ולא רגליו בכלל היינו כף הרגל ודאי דקאמר התם מה רגליו פרחה בכולו טהור היינו בהרת שעל רגליו שאם פרחה בכולו טהור: ב] להלן. ס"א ופדויו מבן חדש וזהו גירסת התוס' אבל בס"א אינו וכן גירסת רש"י ז"ל: ג] שנה האמורה בקדשים בפ"ב דזבחים איכא מ"ד שעות פוסלות בקדשים דדריש שה תמים זכר בן שנה יהיה שיהיו כל הויותיו תם ובן שנה ופריך ומי איכא מידי דבשעת שחיטה בן שנה ובקבלה והולכה בן שתי שנים אמר רבא ואת אומרת שעות פוסלות בקדשים והשתא מעת לעת של קדשים אינו שוה לאחריו דלא בעינן בהו מעת לעת בשעות כדפרש"י א] לעיל גבי שלשים יום איכא בינייהו ושנה דבתי ערי חומה נמי משמע בפרק בתרא דבעינן מעת לעת אף בשעות דדריש התם עד תום שנת כו' והקשה רבינו מאיר מאי איצטריך האי קרא גבי קדשים. מההוא קרא דדריש בזבחים בן שנה יהיה דשעות פוסלות ידעינן דלשנתו מנינן דאי מנינן למנין העולם לא משכחת לה דבשעת שחיטה היה בן שנה ובזריקה היה בן שתים שאם שחטו סמוך לבית השמשות וזרקו בלילה תיפוק ליה משום לן. ותירץ דאיצטריך ההוא קרא לאשמועינן דפסול משום עבירה ימנו ואם עלה ירד כדאמרינן בפ' בתרא דזבחים גבי בני יונה שעבר זמנן שאם עלו ירדו. וסד"א כיון דבשעת שחיטה היה בן שנה וזרקו לא ירד קמ"ל קרא כיון דבשעת קבלה היה יותר מבן שנה אם עלה ירד. ונ"ל דאי לאו ידעינן מהכא דבתר שנה דידיה אזלינן לא הוה דרשינן מיהיה דשעות פוסלות וכן גבי בתי ערי חומה איכא תרי קראי: ד] ומ"ד לערכין: ה] בכולה פירקין אות א' נמחק: ו] הן במקראות לפי. תיבת המדרשות נמחק: ז] צהוב ובפסיון ונגע שבמקום: ח] תיבת שהוא נמחק: ט] שני שהי שנים במשמע תיבות שני תבואות נמחק: י] קמה לא אות ו' נמחק: יא] וכשיפדנה הגואל יחשוב תיבת המוכר נמחק: יב] שוות שלש מנים תיבת כמה נמחק: יג] נדה הוא ומיירי בה טובא בן: יד] ובת שנויין שם תיבת שנינו נמחק: טו] כך דאמרי' התם תיבת דאיכא נמחק: טז] טהור משמע דפריחה: יז] מרגל וצ"ל דהתם מיירי על גבי הרגל דשייך ביה שפיר לכל מראה עיני הכהן והכא מיירי בין אצבע לאצבע: יח] הוא. גליון ועוד קשה בן מנלן דשעות פוסלות בקדשים דאי משנתו שלו ולא שנתו של עולם [לאו מילתא] הוא דהא בערכין איצטריך תרי קראי חד למעוטי שנת עולם וחד לומר דבעינן מעת לעת וי"ל דקושיא חדא מתרצין לאידך דע"כ שנתו לא איצטריך למעוטי שנת עולם דמתמיד נפקא דא"כ לא תמצא תמיד כשר כדפי' אלא איצטריך משום מעת לעת ולומר דשעות פוסלות עכ"ל הר"ר אליעזר משנאנ: יט] בתרא דאמרי' רבנן הה"א מבעיא ליה שנת ממכרו שלו ולא שנת של מנין העולם דאי מעד שנת ממכרו הו"א מיום ליום מבעיא ליה מעת לעת דאי מעד אין מעת לעת לא ה"נ הו"א הכא אילו לא כתיבי תרי קראי: כ] תבואות והתבואות דהו"ל למכתב: כא] שתבואה אחרת יש:

מסורת הש"ס

א) [לקמן כד:], ב) נדה מו: [כל הענין תוספתא דפרה פס"א], ג) [ע' תוס' נדה מו: ד"ה טלון], ד) [בכורות כו:], ה) [לקמן לא.], ו) [ע' תוס' לקמן ריש יט.], ז) בפ"א: נכנס בהחדש, ח) עיין רפ"ק שגירסא אחרת היה להם ולפירוש רש"י ניחא, ט) [כל היום ל"ק], י) נ"ל איצטריך קרא [וגי' ל"ק איצטרכו לקמן תרי קראי], כ) [ולפי ל"ק].

◆

תורה אור השלם

1. ואם פרוח תפרח הצרעת בעור וכסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן: ויקרא יג יב
2. בראשן בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצת עד יום האחד ועשרים לחדש בערב: שמות יב יח
3. ואם מבן חדש ועד בן חמש שנים והיה ערכך הזכר חמשה שקלים כסף ולנקבה ערכך שלשת שקלים כסף: ויקרא כז ו
4. פקד את בני לוי לבית אבתם למשפחתם כל זכר מבן חדש ומעלה תפקדם: במדבר ג טו
5. ובמלאת ימי טהרה לבן או לבת תביא כבש בן שנתו לעלה ובן יונה או תר לחטאת אל פתח אהל מועד אל הכהן: ויקרא יב ו
6. ואיש כי ימכר בית מושב עיר חומה והיתה גאלתו עד תם שנת ממכרו ימים תהיה גאלתו: ויקרא כה כט
7. במספר שנים אחר היובל תקנה מאת עמיתך במספר שני תבואת ימכר לך: ויקרא כה טו
8. כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשבעת יצא לחפשי חנם: שמות כא ב

◆

רבינו גרשום

שאם העריך בשנת חמש נותן ערך בן שלשים כאילו בשלש או בארבע שנה העריך כדכתיב ואם מבן חדש ועד בן חמש שנה וכן שנת עשרים כלמטה היטנה שנותן ערך בן חמש שנאמרן ואם מבן ששים שנה ומעלה דכיון דכתיב בן ששים ואיצטריך למיכתב ומעלה ש"מ דמה שיצריך מבן ששים ואילך הוי כלמעלה הא שנת ששים גופה כלמטה היטנה: [והרי אנו למידין לכולם משנת ששים כו'. דין אם עושה שנת ששים כלמטה היינו להחמיר שמעשרים ועד ששים ערכין נ' שקל ומס' ומעלה אינו אלא ט"ו שקל. נעשה שנת חמש ושנת עשרים כלמטה היטנה להקל שפחות מחמש אין ערכו גדול כשל חמש וכן פחות מכ' ערכו במועט כשל למעלה מעשרים]: ת"ל שנה שנה. נאמר בששים שנה [ונאמר] בחמש ובעשרים שנה לג"ש כלומר היקישא הוא ואין משיבין על היקישא בין להקל בין להחמיר: [ר' אלעזר אומר עד שיהו יתירות על השנים חודש ויום אחד. שלעולם אינו נותן ערך בן חמש עד שיהא בן חמש ויותר על החמש חודש ויום אחד. וכן נמי לעולם אינו נותן ערך בן עשרים עד שיהא בן עשרים וחדש ויום אחד]: מופנה. האי שנה שנה דאין צריך לגופו אלא לידון בג"ש דאל"כ איכא למיפרך כדפרכינן במתני' הין אם עשה שנת ששים כלמטה כו': [שנה שנה יתירי כתיבי בלימר למה] לי למיכתב שנה בשנת עשרים ושנת (עשרים) [ששים] ליגמר מבן חמש שנים אלא להקיש: ואי דמפרשי שנה [א] שנה יתירא דמצי למימר ואם מבן חמש שנים עד בן כ' ולא איצטריך למיכתב שנים בתרא וכל כולה שנה בתראי: דאי ר' היא הא אמר לקמן עד ועד בכלל כלומר כיון דכתב עד בן חמש שנים ועד בן עשרים שנה ממילא שמעינן דכלמטה היטנה דעד ועד בכלל ולא צריכא ג"ש: ראשו ולא ראשו בכלל עד רגלו ולא רגלו בכלל משום דכתיב לכל מראה עיני הכהן וראשו ורגליו אינן נסקרין ביחד בסקירה אחת: ת"ל עד יום האחד ועשרים לחדש בערב. לסוף הימים היינו ראשון ושביעי בכלל: ר' אומר אינו צריך. אלא כיון דכתיב ביה מיום הראשון ועד יום השביעי תרווייהו הוו בכלל ולא איצטריך ג"ש: שקולי משקלי קראי. שאין אנו יודעין אם נאמר עד ועד בכלל אי לא דכשם דמשמע למטה כך משמע למעלה. כיצד שאם נאמר אם מבן חדש ועד בן חמש שנים דמשמע שתהא שנת חמש בכלל הכי נמי כתיב אם מבן חמש שנים ועד בן עשרים שנה דמשמע שתהא שנת חמש כלמעלה היטנה עד עשרים הילכך איצטריך ג"ש: משום הכי לא אמרינן ראשו בכלל ורגליו בכלל דשאני סימנים דגופו מסימנים דראשו. דסימני דגופו נידונין בשער לבן ובפסיון וסימנים דראשו נידונין בשיער צהוב]: לכל מראה עיני הכהן. ואין עיני הכהן שולטות להסתכל בראיה אחת ראשו ורגליו: מה להלן. חדש ויום אחד דכתיב ביה ומעלה: מה התם חד יומא. יותר על מה שכתוב בתורה דכתיב ופדויו מבן חדש תפדה אף הכא נמי חד יומא שלא יהו יתירות על השנים אלא יום אחד: [א"כ ג"ש מאי אהני ליה. אלא להכי אתיא ג"ש לחדש ויום אחד: כולן מעת לעת. [י"ב חדשין מיום ליום. ולא [שנה] למנינו של עולם דאי למנין העולם מתשרי ועד ניסן עלתה לו שנה: פעמים שאדם אוכל [ג' תבואות בב' שנים]. כגון שמכרה לו לפני ר"ה והיא מלאה פירות הרי זה יאכל פירות אלו וזורעה ואוכל סמוך פירות לפני ר"ה אחר [וחוזר] וזורעה ואוכל ממנה פירות עד ר"ה נמצא אוכל ג' תבואות בב' שנים ואי אזלינן בתר שנים של עולם כיון שמכרה לו לפני ר"ה כיון שהגיע ר"ה הבאה נמצאו יוצאות ב' שנים: שש שנים יעבוד ובשביעית. משמע דבשביעית נמי יעבוד דהיינו ראשון כשקנאו בחצי שנה ראשונה: לערכין. חמש שנים ועשרים וששים שנה האמורין בערכין כולן מעת לעת: לפירקין דיוצא דופן. דמס' נדה דתנן התם בת ג' שנים ויום אחד בן תשע שנים ויום אחד בת י"א שנה ויום א' בת י"ב שנה ויום א' בן י"ב שנה בן י"ג שנה כל אלו שנים מעת לעת: מי פליגיתו. את ורב גידל דאת לא סברת דרב גידל: לא פליגינן אנא אמרי משמיה דרב חדא והוא אמר חדא: דומיא דהנך. דבתי ערי חומה ושדה אחוזה ועבד עברי [וערכין]

א) [צ"ל לא נמצא ואולי צ"ל בנדה דף מד ע"ב]. ב) [אף דכוונתם דף כה ע"ב מפיק ליה מדכתיב גבי פסח זכר בן שנה יהיה לכם ע"ש אולם למימר דפסח שאני דתמיד ולא גמרינן מיניה לשאר קדשים].

א) וכן פירש"י בד"ה שנה יתירי